

son pour certains secteurs de l'activité économique), de la Conférence de La Haye (la Loi uniforme sur la vente internationale des objets mobiliers corporels et la Loi uniforme sur la conclusion des contrats de vente des objets mobiliers corporels) et de la Commission européenne de l'arbitrage (qui a fait de nombreuses tentatives pour régler la question de l'arbitrage commercial international et l'exécution des décisions de tels arbitrages.

L'étape contemporaine des rapports économiques, conclut l'auteur, est caractérisée par les efforts de trouver les meilleures solutions pour les problèmes pressants du commerce international et de la croissance économique rapide des pays en voie de développement, ainsi que pour le développement ultérieur des rapports économiques et la coopération sur la base de l'égalité de droit et le respect des intérêts mutuels, dans l'esprit de la coexistence active et pacifique.

СУБЈЕКТИВНИ ФАКТОР И НЕПОСРЕДНА ДЕМОКРАТИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ*

Говорити истовремено о тзв. субјективном фактору и развоју друштва и о непосредној демократији изгледа мало натегнуто јер на први поглед између њих као да нема неке чвршће везе. И заиста, ове две појаве су знатно различите. Па ипак, иако различите, између њих има везе и то значајне. Зато је и одређено да се о њима говори заједно како би се та веза што више истакла. Основна мисао при томе је да се у Југославији ова веза манифестује на нарочити и особито интензиван начин, тј. да је субјективан фактор нарочито активан у облику непосредне демократије, као и да се у развоју тежи да то буде у што већој мери да би, на крају, те две ствари биле сасвим повезане, тј. да субјективан фактор делује једино путем непосредне демократије, што је и крајњи циљ социјализма, односно комунизма.

Стога ћемо овде најпре говорити о појму и улози субјективног фактора и непосредне демократије у друштву и о њиховој вези у Југославији а потом посебно о субјективном фактору у Југославији и о непосредној демократији у Југославији.

И. Пошто је политика друштвена делатност усмеравања друштва у одређеном правцу кретања и развоја (дакле, делатност помоћу које људска свест покушава да сврсисходно и плански утиче на друштвено кретање као целину), то је у ширем смислу речи цела политика оно што се назива субјективним фактором. Или, тачније, субјективни фактор у друштву је сваки политички субјект, одн. сваки субјект који свесно покушава да утиче на друштво. Није, заиста, потребно сувише се задржавати на истицању значаја субјективног фактора у друштву кад се он тако схвати јер је тај значај очевидан. Наиме, политика у ширем смислу, како смо је одредили, управо је једна од најбитнијих друштвених делатности — она која усклађује све остале људске делатности како би што ефикасније деловале у одре-

* Предавање одржано на Међународном семинару Београдског универзитета септембра 1963.

ђеном циљу — усмеравале друштво у одређеном правцу. И политика је особено људска црта људског друштва. Насупрот стихији, она значи продор људскости у људску историју и од њеног успеха или неуспеха зависи и опстанак самог човека. Надамо се, и чини нам се да нам историја даје потврду, да политика, односно субјективни фактор, играју све већу улогу у друштву и, надајмо се бар, све позитивнију и у изгледу је да у пуној мери себи потчине друштво и обезбеде му онакво кретање какво одговара људској вољи, упркос свим очигледним неминовним тешкоћама и странпутицама.

Међутим, узети израз субјективни фактор у овом овако широком значењу и говорити о њему није могуће, особито у овако кратком раду, јер би то значило у ствари говорити о политици у целини и о деловању сваког свесног субјекта у њој. Зато се субјективни фактор уобичајено узима уједном другом, ужем значењу — у значењу институционализованих ако не и организованих субјективних фактора у политици, тј. субјективан фактор чине само установе и посебно организације које имају релативно уобличен и сталан карактер тако да се могу јасно разликовати од анонимне безбројне делатности масе субјектата неповезане ни на који институционализован начин. И, да узмемо најјаснији пример где се шири и ужи појам субјективног фактора истовремено додирују и разграничују, маса свих чланова једног друштва дела више или мање свесно или више или мање активно свакодневно на усмеравање кретања друштва, тј. дела политички и тако спада у субјективан фактор у ширем смислу. Али ову делатност је тешко пратити и проучавати, као каналисати, јер је огромно бројна и разноврсна. Међутим, та иста маса људи може деловати институционализовано — рецимо, путем референдума у одређеним питањима — или, још боље, организовано — рецимо, путем једне масовне општедруштвене политичке организације какав је народни фронт или друга слична организација — и кад дела институционализовано или организовано, та иста маса људи чини субјективан фактор у ужем смислу речи, чија се делатност не састоји од свих делатности дотичних субјектата, као у случају кад се овај израз узме у ширем значењу, него само од оних који су строго одређени односно уставом, одн. организацијом. Зато ћемо и ми овде узети израз субјективан фактор првенствено у овом ужем значењу.

Ипак при томе треба нагласити да у једном виду социјалистичке демократије, какав је онај који се све више развија у Југославији и особито који тежи да се развије, а који је заснован на самоуправљању људи у друштву, на што непосреднијој њиховој власти у свим областима друштвеног живота, уз истовремено ишчезавање сваке принуде, а посебно државне, — да у таквој социјалистичкој демократији, која има у виду пре свега сву ширину свакодневних друштвених односа и послова у којима људи живе а не државну власт коју врше и којој се покоравају, и која тежи да управо све те послове демократизује у највећој мери, — у таквој демократији, дакле, све више избија у први ред управо субјективан фактор у оном ширем значењу, као маса грађана у њиховој свакодневној свеукупној друштвено делатности. Ова делатност чак не мора, а можда и не треба, да буде не само организована него чак ни институционализована да би била

у пуном смислу демократска и социјалистичка тј. самоуправљачка. Али она треба да буде остварена. И социјалистичка теорија и социјалистичка пракса зато морају о њој све више да воде рачуна. Употребљавајући, дакле, израз субјективан фактор у његовом ужем смислу, не заборављамо потребу узимања у обзир значаја тог фактора за социјалистичку демократију кад се он узме у ширем смислу.

Враћајући се на субјективан фактор у ужем смислу речи и на његов значај, треба истаћи да у Југославији он добија особено обележје и особену улогу. Његово особено обележје је његова што шира и пунија демократизација; његова особена улога је што потпуније овладавање друштвеним кретањем. О овоме ћемо говорити опширније мало касније, а овде то помињемо само уколико нам је потребно ради одређивања везе субјективног фактора и непосредне демократије у Југославији. Наиме, придајући субјективном фактору одлучујући значај у друштвеном развоју, у Југославији се тежи да он буде што демократскији и да по могућству више или мање делује искључиво путем непосредне демократије. Тако се субјективан фактор везује за непосредну демократију у првом реду, као за своју основну форму деловања.

У политичкој демократији у Југославији израз непосредна демократија такође се употребљава у два смисла, у једном ширем и класичном и у другом ужем и особено југословенском. У ширем, класичном и зато познатом смислу непосредна демократија означава непосредно вршење државне власти од стране свих грађана, тј. њихово непосредно доношење одлука, одн. правних аката, па, чак, и њихово непосредно извршење путем непосредне принуде тих грађана а не преко посебне, сталне оружане организације каква је држава у ужем смислу речи.

Значај овакве непосредне демократије је очитледан, али је одмах јасно да је таква демократија постојала само у примитивном, малом и бескласном, сиромашном друштву, с веома неразвијеном поделом рада и свим осталим обележјима која су такву демократију и омогућавала и тражила. Савремено друштво, тј. класно друштво уопште, па и оно које, као социјалистичко (и према томе и југословенско) друштво прелази из класног у бескласно друштво, не представља повољну подлогу за развој овакве демократије. Не улазимо у образлагање овога јер је јасно. Најдаље докле такво друштво може ићи у непосредној демократији јесте да доношење одлука а не и њихово извршење — особито не извршење принудом — преда непосредно народу. Па и те одлуке морају бити одабране — само оне које су с једног или друго гледишта веома важне а истовремено и погодне да их народ непосредно донесе, предају се њему, док се остале и даље задржавају у надлежности посреднодемократских органа. Разуме се да социјалистичко друштво треба да врши и да заиста и врши најважнији продор ширећи област непосредне демократије у свим правцима — како у садржинском погледу јер препушта непосредној демократији не само државну власт него је уводи у све друштвене послове а пре свега у привреду, тако и у формалном погледу јер не само да све више одлука уступа непосредној демократији него чак и извршење понеких од њих, иако је овај развој тек на почетку у поређењу с оним који тек треба да буде достигнут.

Уже значење израза непосредна демократија настало је на основу учачавања значаја политичких странака у посредној, представничкој, демократији. Познато је, наиме, колику улогу политичке странке играју у таквој демократији. И то не само у том смислу што организују изборе за народне представнике и што стварно оне врше власт јер су ови представници подвргнути њиховој дисциплини, него и пре свега зато што странке „префабрикују“ народну вољу, што, дакле, унапред стварају народну вољу и преносе је на народ, тако да тзв. народна воља у посредној демократији стварно није народна у правом смислу речи јер је народ не ствара него је само готову усваја од политичких странака. Тиме се, наравно, неће да каже да таква воља нема никакве везе са оном вољом коју би народ створио кад би је сâм, непосредно, стварао — далеко од тога! Јер, да би била од народа усвојена, та воља мора бити у већој или мањој мери слична овој коју би народ сам створио. Па ипак, она је и тако различита, поготово ако се под вољом народа разуме, као што и треба, воља стварне народне већине, тј. радних људи. Тако се мора рећи да у типичној представничкој, посредној демократији не влада народ преко својих политичких странака и представника него политичке странке самс. Уочавајући, дакле, такав значај политичких странака за посредну демократију, у југословенској политичкој терминологији се термин непосредна демократија употребљава и у ужем смислу демократије без политичких странака, без страначке демократије, тако да се југословенска социјалистичка демократија карактерише између осталог и као демократија без политичких странака, бар у једном одређеном значењу тог израза. Тиме се управо жели подвући да основни субјективни политички фактор у Југославији треба да буде управо сам народ, сама маса обичних грађана, а не никаква политичка организација, одн. странка, макар како она савршена и одана народу била.

II. Први и најистакнутији субјективни политички фактор у Југославији су, као и свугде, несумњиво политичке организације а потом и остале друштвене организације са знатним друштвеним утицајем. Иако у даљој перспективи политичке организације, а пре свега политичке странке, треба више-мање да потпуно ишчезну као чинилац оне посредности демократије о којој смо малочас говорили и да уступе место прворазредног и управо јединог фактора институционализоване или чак и неинституционализоване маси обичних грађана, ипак је то само задатак будућности, па ма и не тако далеке. Данас политичке организације и у Југославији играју још увек прворазредну улогу, па чак задржавају и извесне елементе политичких странака. Наравно проблем је сувише широк да бисмо се на њему могли задржати ма и у најмањој мери колико он заслужује За његово разматрање би била потребна ако не цела једна књига а оно бар једно посебно предавање. У оквиру овако широког питања какво је предмет овог нашег предавања ми овај проблем можемо само поменути

Ми, дакле, овде не можемо улазити ни у излагање појма и суштине политичких странака и политичких организација уопште ни у питање њихове улоге, а посебно у Југославији, ни узрока, разлога и начина поступног ишчезавања политичких странака, ни, особено, у питања тзв. једностраначког и вишестраначког система у социјалистичким државама, а по-

себно у Југославији, ни у друга бројна и значајна питања. Поменућемо само, ради избегавања евентуалне терминолошке забуне, да ћемо под политичком странком разумевати само организацију с релативно особеном и строго изграђеном јединственом политичком идеологијом чланства која своје одлуке претвара у државне акте и тако врши државну власт. Политичке организације, пак, које теже да више-мање обухвате све чланове друштва не захтевајући од њих пристајање уз строго изграђену и јединствену идеологију или теже да идеолошки васпитају грађане а не да врше државну власт нећемо звати политичким странкама.

Имајући ово у виду истичемо да у Југославији постоје две политичке организације које, и поред свог изузетног значаја за политички живот у њој, не могу бити сматране политичким странкама у смислу који смо одредили јер, иако имају неке елементе ових организација, немају ипак оне који су главни или су бар ти елементи у њима све мањи и мањи. Те две организације су Савез комуниста Југославије и Социјалистички савез радног народа Југославије. Њихов значај је такс очигледно велик да им и сâм нови југословенски Устав посвећује потребну пажњу и у извесној мери регулише њихов положај и делатност.

О Савезу комуниста, главном носиоцу политичког живота Југославије, симболу социјалистичке револуције, савезни Устав каже:

„Савез комуниста Југославије, покретач и организатор народно ослободилачке борбе и социјалистичке револуције, нужношћу историјског развитка постао је, срганизована, руководећа снага радничке класе и радног народа у изграђивању социјализма и у стварању солидарности радних људи и братства и јединства народа. Савез комуниста својим усмеравајућим идејним и политичким радом у условима социјалистичке демократије и друштвеног самоуправљања основни је покретач политичке активности ради заштите и даљег развитка тековина социјалистичке демократије и социјалистичких друштвених односа, а посебно ради јачања социјалистичке друштвене и демократске свести људи“.

Шта се из овог сажетог, али веома садржајног текста може извући о природи и улози Савеза комуниста Југославије као основне политичке организације? Може се извући да Савез комуниста има две основне црте. Прво, он је „руководећа снага радничке класе и радног народа у изграђивању социјализма“; друго, он је „основни покретач политичке активности људи својим идејним и политичким радом“ како ради даљег развоја социјализма тако и особито ради јачања свести људи. Ниједна од ове две његове основне црте није карактеристична за политичку странку у обичном смислу те речи, иако се и једна и друга црта делимично налазе у политичким странкама. Тачно је, наиме, да су политичке странке руководеће снаге одређених класа одн. слојева и других делова маса, као што је тачно и то да оне покрећу политичку делатност маса. Али се Савез комуниста Југославије разликује од њих по томе што се његово руководство врши првенствено путем буђења одговарајуће свести радних људи тако да они ефективно и што непосредније сами врше власт а не непосредним вршењем

државне власти од стране Савеза комуниста, као што је то случај с политичким странкама у обичном смислу речи.

Битна црта политичке странке, састоји се у томе што странка доноси своје сопствене одлуке које постају државне одлуке преко делатности њених чланова у одговарајућим органима власти. Савез комуниста ставља себи у задатак да не поступа тако, да не посматра и државне и друштвене органе само као своје просте трансмисије, сходно Стаљиновом учењу, које само разрађују и извршују одлуке које он доноси. Напротив, Савез комуниста жели да својим радом развије политичку свест и делатност радних људи како би они у одговарајућим друштвеним и државним органима самостално и саминицијативно доносили одговарајуће одлуке које би биле усмерене истом циљу који има и Савез комуниста — изградњи социјализма, али које би било њихово сопствено дело. Уместо, дакле, да буду извршиоци воље Савеза комуниста, државни и друштвени органи, одн. масе радних људи, треба да буду стварни носиоци власти. Оваквим схватањем своје руководеће улоге и своје делатности у масама Савез комуниста жели да престане бити политичка странка и да се претвори у једну политичку организацију посебне врсте која одговара социјалистичкој демократији заснованој на пуном и непосредном самоуправљању, демократији непосредној у смислу непостојања политичких странака. Овај свој карактер Савез комуниста је хтео највидљивије да обележи и одговарајућим својим називом — наиме, Комунистичка партија Југославије је променила назив у Савез комуниста Југославије управо да би истакла ову промену у свом карактеру.

Оваква промена несумњиво представља важан и далекосежан али такође и релативно дугорочан задатак, што се може видети и на први поглед.

Јер извршити овакав дубок преображај политичке странке у политичку организацију новог типа веома је тежак задатак који не зависи само од странке саме већ пре свега од бројних и сложених друштвених услова. Према томе, не треба сматрати да је тај преображај већ извршен. Али он је у току и само у неким најважнијим питањима Савез комуниста доноси одлуке које одговарајући његови чланови у државним и друштвеним органима спроводе. Тако се могу навести одлуке IV пленума Централног комитета СКЈ о неопходним привредним мерама за савлађивање застоја у привреди од прошле и одлуке Извршног комитета СКЈ о обнови и изградњи Скопља од ове године. Оба ова питања су била толико важна а потреба за мобилизацијом свих снага на извршењу одговарајућих задатака тако велика да је било корисно да иницијатива за њих буде дата од стране СКЈ, с обзиром на огроман политички и морални ауторитет који он ужива. Према томе, неоправдане су све критике због тобожњег насилног самораслуштања СКЈ услед служења утопистичком ревизионизму и анархизму, које долазе с крајње левих становишта, јер СКЈ делује још увек у неопходним ситуацијама и као политичка странка, као што је деловала и Комунистичка партија. Али су исто тако неоправдане и све оптужбе с деснице о једностраначком диктаторском систему у коме је СКЈ државна странка јер оне не виде другу страну ствари — преображај СКЈ у нов тип политичке организације. Ни једна ни друга критика не виде процес (који је, као и сваки

процес, јединство противречности), већ само његове изоловане моменте. А овај процес се може уочити и схватити само у оквиру нове социјалистичке демократије засноване на самоупрвљању и активности сваког грађанина на основу његове сопствене развијене свести.

Тако је Савез комуниста Југославије основна усмеравајућа и руководећа снага друштва, али на нарочит начин — подстицањем самог друштва да собом самостално управља и његовим оспособљавањем за то а не приграбљивањем монопола власти у сопствене руке.

Друга основна политичка организација Југославије, Социјалистички савез радног народа Југославије, замишљен је сасвим друкчије. Док су чланови СКЈ релативно малобројни и обухватају само најактивније грађитеље социјализма, везане чврсто изграђеном јединственом идеологијом, спремне на најнесебичније делатности за остварење политичког идеала, докле ССРНЈ тежи да обухвати све који су присталице социјализма, без обзира на ступањ развоја њихове свести и чврстину њихове социјалистичке идеологије — дакле, ССРНЈ тежи да обухвати масе, да буде општедруштвена политичка организација. И он заиста обухвата милионске масе, скоро све активне друштвене грађане Југославије. Тиме се он разликује како од СКЈ тако и од политичких странака. То га чини политичком организацијом посебног типа. У његовом оквиру чланови могу имати најразличитија и најпротивречнија мишљења, чак и погледу самог социјализма, али под условом да су за социјализам и да помоћу ССРНЈ између осталог траже најбоље путеве за изградњу социјализма. Из тога произилази друга битна црта ССРНЈ — он је схваћен као општедруштвена политичка трибина, као један облик самоуправљања грађана, широких радних маса, као нека врста најнепосреднијег облика демократије, најближег радном човеку. Зато о њему Устав каже: „Социјалистички савез радног народа Југославије, створен у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији као добровољни демократски савез грађана, најшири је ослонац друштвено-политичке активности друштвеног самоуправљања радног народа“. И да би конкретизовао појам „најширег ослонаца друштвено-политичке активности и друштвеног самоуправљања радног народа“, Устав одређује поред осталих следеће главне функције ССРНЈ: расправљање свих друштвенополитичких питања ради усклађивања мишљења и доношења политичких закључака о њиховом решавању; изношење мишљења и оцена о раду ових државних и друштвених органа и вршења друштвене контроле над њима; покретање политичке иницијативе у свим областима друштвеног живота.

Као што се види, ССРНЈ не врши сам никакву власт али је друштвена и политичка контрола власти и покретач политичких иницијатива које сргани власти треба да остваре. У том смислу је он један облик самоуправљања али сасвим различит од политичке странке, између осталог и зато што се у њему усклађују мишљења и интереси практично свих грађана а не само једног њиховог дела, као што је случај с политичком странком.

Разуме се, и изградња ССРНЈ у једну овакву свенародну политичку трибину идеал је који није до краја остварен. Али је битно да се запази да је у току процеса овог остварења и да он све више напредује.

Поред ових чисто политичких организација, постоје и бројне и значајне друштвене организације које имају значаја и као субјективан политички фактор. Чак је ССРНЈ замишљен и као нека врста општег савеза свих ових организација јер су колективни чланови његови такође и масовне друштвене организације, као што су синдикати, омладинска организација и др. Од свих тих организација најважније су управо синдикати и омладинска организација који су јединствене масовне организације одговарајућих скупина југословенског друштва. Ове организације имају велики значај и у политичком погледу јер оне с једне стране подржавају политику ССРНЈ а с друге стране дају и самом њему иницијативу у погледу питања за која су саме заинтересоване.

Но, најважнији субјективни политички фактор у Југославији не само у перспективи будућности која треба да дође него већ несумњиво и данас је свестан грађанин као такав, сваки радни човек, сваки грађанин, одн. њихове масе. Јер већ и из изнетих црта основних политичких организација излази да је њихов циљ управо изградња таквог грађанина и његово подстицање на што потпунију активност. ССРНЈ даје једну од бројних могућности грађанима за њихову политичку делатност. Те могућности дају и многобројне и разноврсне друге самоуправне и друштвене организације југословенске социјалистичке демократије. Тежња за стварањем што активнијих грађана прожима све установе и организације југословенског социјализма. И управо се овде субјективни фактор везује за непосредну демократију. Јер тежња је не само да грађанин буде основни субјективни фактор него да он то буде што непосредније, путем непосредне демократије а не посредовањем разних представничких организација и установа. Тежи се избегавању не само политичких странака него и сваког другог посредника између државне или друштвене власти и народа, грађана непосредно. Зато се с излагања субјективног фактора сасвим природно прелази на излагање о непосредној демократији јер је то типичан облик у коме се изражава најважнији субјективни фактор — радни народ.

Но, пре но што бисмо прешли на излагање о непосредној демократији, треба да поменемо иоле опширније друго основно обележје субјективног фактора у Југославији — тежњу да се њиме што потпуније овлада друштвеним кретањем и развојем. Заиста, социјалистичко друштво се гради на основу једне научне теорије — историјског материјализма — и плански. Ова теорија не пориче никако значајан утицај објективних фактора и стихијског развоја, као што то неки погрешно мисле. Али она исто тако не пориче, као што опет други — и ових је већина — такође погрешно мисле, — не пориче дакле, да је субјективни фактор такође веома значајан у кретању и развоју друштва и да он, водећи рачуна о објективним могућностима, у основи гради друштво. Први пут се ново, социјалистичко друштво жели изградити управо не спорадичним, неповезаним, непланским утицајем субјективног фактора на поједине детаље друштвеног живота већ његовим свесно планираним утицајем на целокупан дугорочан ток друштвеног кретања.

У Југославији се ово начело уважава у пуној мери. Да би се оно остварило, потребан је огроман просветни и васпитни рад на уздизању

основног субјективног фактора — радног човека, радног народа. То није нимало лак посао али он већ даје значајне резултате, што се може можда најбоље видети на примеру радничког самоуправљања. Но, о томе више не можемо говорити јер то захтева посебно излагање

III. Непосредна демократија у Југославији један је од крајњих циљева изградње социјализма. Али, наравно, тај циљ је данас још знатно далеко од остварења — у Југославији данас постоје мешовити облици вршења државне и друштвене власти — постоји како непосредна тако и посредна, представничка демократија. С обзиром на ступањ друштвеног развоја, то је и неопходно. Да би се разумео однос између ова два облика демократије, треба разликовати државну власт од друштвене власти или друштвеног самоуправљања у ужем смислу (где долази привреда, с радничким самоуправљањем, и све остале друштвене службе са самоуправљањем радних људи у њима). Државну власт, пак, треба разликовати на централну и локалну.

Кад се направе ове разлике, онда се може утврдити да су облици непосредне демократије проширенији у оквиру друштвене него у оквиру државне власти, а да су у оквиру ове последње јаче развијени у локалној него у централној власти, што је сасвим разумљиво и представља опште правило.

Друштвено самоуправљање је, за разлику од државне организације и њене власти, управо и створено да би се у њему радни народ што више ослободио државног туторства и бирократије и самостално вршио власт. Сасвим је јасно онда да су облици непосредне демократије овде и најразвијенији. Међутим, треба приметити да и овде има (и неопходно је, бар засад, да их има) облика представничке демократије, као и да, следствено, постоји овде опасност од отуђивања одговарајућих органа од маса и њихове бирократизације. Ни друштвено самоуправљање, разуме се, као организациона мера, није никакво чаробно средство којим се отклањају ове опасности. Оно их само умањује, а њихово отклањање у пуној мери није ствар коју могу извести било какве организационе мере већ једино одговарајући друштвени развој (али оне ове мере, разуме се, поспешују и без њих сам развој такође није довољан). Уколико је установа, организација или област друштвене власти већа и посао сложенији и захтева више техничких знања и дуже времена за своје обављање, утолико, разуме се, облици посредне демократије или чак и службеничко-стручног обављања потискују непосредну демократију. Непосредна демократија се и овде у начелу ограничава на доношење најважнијих одлука, препуштајући њихову конкретизацију и извршење представничкој демократији или службеницима.

Најважнија област непосредне демократије несумњиво су радне организације, привредне или друге. У њима се влада по начелима самоуправљања радних људи у њима. Ако је организација мала (по садашњем законодавству ако број радних људи у њој не прелази тридесет), онда сви радни људи непосредно чине главни орган управљања организације ((у привредним организацијама раднички савет). Овај орган доноси главне одлуке,

о чијем се извршењу брине управни одбор, представничкодемократски орган, и директор, стручан службеник. Уколико је број радних људи већи, сви органи се бирају, тј. прелази се на представничку демократију. Но, треба подвући да се и у оквиру великих радних организација поједини послови врше непосреднодемократским путем. Радна организација се, наиме, дели на погоне и друге радне јединице, на радне екипе и сл., у оквиру којих се примењује много чешће, јер је технички много лакше, непосредна демократија. Најзад, и у оквиру већих радних организација као целина примењују се релативно често облици непосредне демократије за доношење најважнијих одлука а особито референдум. Тако је скала непосреднодемократских облика у радним организацијама веома богата и тежи да се прошири. Важно је истаћи да је она и врло ефикасна, да непосредна демократија стварно све боље и потпуније функционише. Разуме се, да је и сведе стварност далеко од идеала. Али је битно да му се приближава.

Што се тиче локалних државних власти, одн. самоуправних јединица треба уочити да оне имају троструку природу. Оне су, најпре, локални органи државне власти утолико што, сем изузетака, оне врше целокупну државну власт, па, на својој територији, и ону коју у вишем степену врше виши самоуправни органи, одн. централни државни органи. Оне су затим самоуправни органи самоуправне територијалне организације јер врше целокупну власт те самоуправне јединице. Најзад, свака самоуправни јединица је и друштвено-економска јединица, тј. самоуправни организација која не врши власт него управља друштвеним пословима путем одлука којих се грађани држе добровољно. Зато самоуправни органи своје одговарајуће надлежности и врше у три разна облика, сходно њиховој различитој природи.

Најважнија самоуправни локална јединица је општина. Она је основна јединица и државне власти, и самоуправне, и друштвених самоуправних јединица. У њој су и најразвијенији облици непосредне демократије. Два су главна таква облика — збор бирача и референдум. Збор бирача представља самостални орган, који с једне стране одлучује о неким питањима, а с друге стране друга питања претреса и ставља предлоге надлежним другим органима да они одлуче. Збор бирача такође и предлаже кандидате за изборе у разна представничка тела, чиме се процес кандидовања претвара у надлежност непосреднодемократских органа, а истрза из руку монополистичких политичких организација. С обзиром на ово, збор бирача је необично важан непосреднодемократски орган, коме у развоју социјалистичке непосредне демократије предстоји велика будућност. Њега сачињавају сви грађани с грађанским правима дотичног подручја, а за његов пуноважан рад потребан је одређен кворум.

Поред збора бирача као општеномског непосреднодемократског органа постоје и зборови радних људи у радним организацијама. И ови зборови имају одређену надлежност непосредног одлучивања, као што се на њима такође постављају кандидати за избор оних представника који се бирају само у радним организацијама. Према томе, зборови радних људи у радним организацијама су ужи од зборових бирача јер не обухватају све грађане датог подручја већ само радне људе у тој организацији.

Збор бирача има, у односу на други главни непосреднодемократски облик вршења власти, референдум, предност што се на њему може расправљати о односном питању пре но што се донесе одлука, док је то на референдуму немогуће (што не значи да се расправа не води другим начином — штампом и другим средствима општења). Међутим, има случајева кад је неопходно прибећи референдуму.

У свим јединицама власти: општинама, срезовима, републикама и федерацијама, за решавање одређених питања може се расписати референдум. У овим јединицама то је једини непосредно демократски облик, јер се овде, сасвим разумљиво, не може употребити збор бирача.

Надлежност зборових бирача као и питања која се могу износити на референдум, одређују одговарајући уставни, одн. закони и статуту самоуправних јединица и радних организација. Савезни устав прописује да референдум у оквиру федерације расписује Савезна скупштина у односу на питања која она сматра за сходно а према закону о референдуму који ће бити донет. Савезни устав, на пример, одређује да Скупштина обавезно расписује референдум кад одговарајућа већа Савезне скупштине не могу постићи споразум око промене устава. У овом случају референдум расписује председник Скупштине.

Као што се види, прописи о непосреднодемократским облицима вршења државне и друштвене власти омогућавају њихову широку примену и њихову поступно све већу употребу, ради потискивања посреднодемократских облика. Међутим, као што је и разумљиво, прописи не прецизирају подробно њихову употребу која ће зависити од општег развоја друштва и која ће стога у пракси бити благовремено одређивана. С обзиром на развој социјалистичке демократије у Југославији треба очекивати да ће непосредна демократија све више потискивати посредну и тако најзад остварити једно слободно друштво слободних људи у пуном смислу те речи.

Др. Рад. Д. Лукић

R É S U M É

Le facteur subjectif et la démocratie directe en Yougoslavie

Le facteur subjectif dans la société et la démocratie directe représentent deux faits bien différents et en même temps solidement rattachés. Ce lien se manifeste en Yougoslavie d'une manière spéciale et très intensive, dans la plus large mesure, pour que ces deux faits puissent se rattacher entièrement à la démocratie directe et de plus avec la tendance constante que cela soit dans la plus large mesure, pour que ces deux faits puissent se rattacher entièrement à la fin, c'est à dire pour que le facteur subjectif puisse agir uni-

quement par la voie de la démocratie directe. En réalité c'est aussi le but final du socialisme, c'est à dire du communisme.

Le facteur subjectif, dans le sens large de ce terme, est tout sujet politique, c'est à dire tout sujet qui tente sciemment d'exercer l'influence sur la société. Dans le sens restreint, le facteur subjectif ne comprend que les facteurs subjectifs institutionnalisés dans la politique, c'est à dire seulement les institutions et les organisations qui ont un caractère relativement formé et stable en sorte qu'ils peuvent être nettement distingués des activités nombreuses, désunies et anonymes des sujets. Dans le système de la démocratie socialiste le facteur subjectif dans le sens large se manifeste de plus en plus, en tant que masse de citoyens dans leur activité sociale toute entière de chaque jour.

L'expression démocratie directe a de même plusieurs significations. Dans la terminologie politique yougoslave cette expression est employée, entre autres, dans le sens de la démocratie sans partis politiques, par quoi on veut justement accentuer que le facteur politique subjectif fondamental en Yougoslavie doit être le peuple même la masse des simples citoyens et nullement une organisation politique, même si elle était la plus parfaite et la plus dévouée au peuple. C'est en réalité le devoir de l'avenir, et aujourd'hui on peut dire que chez nous les organisations politiques et ensuite les autres organisations sont toujours le facteur politique subjectif le plus éminent. A ce propos on pense, en tout premier lieu à la Ligue des communistes, qui ne peut pas être considérée comme un parti politique dans le sens classique, eu égard à toute une série de spécificités, et ensuite à l'Union socialiste du peuple travailleur de Yougoslavie, qui est conçue comme une tribune politique sociale générale, une forme d'autogestion des citoyens et une sorte de démocratie des plus directes. Outre ces deux organisations politiques il y a aussi de nombreuses autres organisations qui ont de l'importance également en tant que facteur politique subjectif, telles que les syndicats, les organisations de jeunesse etc.

Cependant, le facteur politique subjectif le plus important en Yougoslavie est incontestablement le citoyen qui est dès ce moment conscient comme tel, tout homme travailleur, tout citoyen, c'est à dire leur masse. La tendance vers la formation des citoyens aussi actifs que possible imprègne toutes les institutions et organisations du socialisme yougoslave. C'est là précisément que le facteur subjectif se rattache à la démocratie directe. Car, la tendance est non seulement que le citoyen devienne le facteur subjectif fondamental, mais qu'il le soit aussi directement qui possible, par la voie de la démocratie directe, et non point par l'intermédiaire de différentes institutions et organisations représentatives. Les formes directement démocratiques de l'exercice du pouvoir se réalisent dans une grande mesure dès aujourd'hui surtout dans le domaine du pouvoir social ou de l'autogestion sociale dans le sens restreint et, de même, quoique bien entendu dans un volume quelque peu plus modeste, dans le cadre du pouvoir d'Etat, à savoir bien plus du pouvoir local que du pouvoir central. Les prescriptions relatives aux formes directement démocratiques — les réunions d'électeurs, les réunions de travailleurs et le référendum — ont créé les possibilités pour leur large application qui contribuera progressivement à l'affirmation du citoyen en tant que facteur subjectif fondamental et réel.